

**VENDRE PER PAGAR.
L'ENDEUTAMENT FAMILIAR AL MARESME
A FINALS DEL SEGLE XVIII**

INTRODUCCIÓ

En el seu llibre sobre famílies de pagès, Xavier Torras recull les reflexions de Francisco Quatrecases, pagès osonenc del set-cents. En les seves memòries, Quatrecases puntualitza el que li ha costat la «cabanya» dels masovers, retornar la «decència» a la casa pròpia i algunes altres obres menors; de fet, no se'n sap avenir: «he pagat cosa de 1.000 lliures... gràcies a Déu sense endeutar.me».¹

Possiblement, en aquesta ocasió, el nostre pagès hauria aconseguit escapar de la xacra dels deutes, però, més tard o més d'hora, acabaria signant un debitori o un censal mort en el millor dels casos. En el fons, ningú s'escapolia de la roda dels deutes. Qualsevol infortuni, la mort prematura del cap de casa, el dot d'una filla, unes males collites, el pagament del rescat d'un familiar captiu o, fins i tot, la compra d'un animal de tir o d'una barca, abocava a l'endeutament.

Tal com diu Enric Tello,² l'endeutament seria una espessa teranyina on deutoris, censals morts, violaris, vendes a carta de gràcia i compravendes per deutes estarien estretament interrelacionats. En aquests casos, seria difícil precisar quan s'hauria iniciat la roda dels deutes.

Precisament, sabem per mitjà de dietaris i altres fonts coetànies,³ que el darrer quart del segle XVIII va ser especialment crític en aquelles àrees com el Maresme, que havien apostat decididament pel comerç d'ultramar. L'esclat dels conflictes bèl·lics, primer amb França i, posteriorment, amb Anglaterra, i els conseqüents bloqueigs navals, havien abocat nombroses famílies de mariners i comerciants a una crisi econòmica.

Així doncs, a partir de tot un conglomerat de fonts notariales molt heterogènies, com inventaris postmortem, deutoris, censals morts, vendes «a carta de gràcia» i compravendes per deutes, ens aproximarem al nivell de riquesa i a l'abast de l'endeutament a Arenys de Mar, Canet de Mar, Mataró, Vilassar i Llaveneres durant l'últim quart del segle XVIII, amb l'objectiu de dilucidar si, efectivament, va tenir lloc una recessió econòmica, tal com remarquen les fonts coetànies.⁴

Sabem que el Maresme dels segles moderns es va caracteritzar per la seva significativa diversitat econòmica. Així, a l'interior de la comarca van preponderar l'arrelament del monocultiu vitivinícola en aquelles localitats més agràries (Llavaneres i Vilassar) i el desenvolupament de l'activitat comercial i marinera en aquelles poblacions ubicades arran de costa (Mataró, Arenys de Mar i Canet).⁵ Igualment, un altre dels seus atractius va raure en la seva proximitat amb la capital catalana, fet que li va permetre participar més activament en l'activitat comercial que es va desplegar des de Barcelona.

En relació a les fonts documentals emprades, parafrasejant Antonio Eiras Roel,⁶ aquests documents s'han de sotmetre a un quàdruple qüestionari crític: representativitat, fiabilitat, objectivitat i suficiència. Així, des del punt de vista de la representativitat, ens hem plantejat realitzar una aproximació que englobés el conjunt de la societat. Per aquest motiu, en aquesta investigació, hem recorregut al buidatge sistemàtic de tots els notaris de cada període i notaria objecte d'anàlisi. Amb aquesta decisió, es pretenia evitar el risc de treballar sobre les dades fornides per un sol notari o escrivà.

Cal recordar que els inventaris postmortem es defineixen com la relació completa i detallada de tots els béns mobles i immobles trobats a la mort d'un individu i feta públicament davant notari. Precisament, el seu interès rau en la minuciositat de les seves descripcions, ja que, gràcies a la informació continguda, ens podem aproximar al nivell de riquesa d'una família, així com als deutes o crèdits contrets pel difunt. Tradicionalment, s'ha considerat que els notaris inventariaven únicament aquelles cases més adinerades. No obstant això, en el cas de les poblacions analitzades no sembla donar-se aquesta circumstància, ja que proliferen els inventaris de mariners i jornalers d'origen humil, que confessaven posseir poca cosa més que una cassola o una caixa de mariner.

En el fons, la confecció de l'inventari postmortem responia a una estratègia ben estudiada. Així, tal com indica Lencina, tant la viuda com l'hereu pretenien que quedessin ben delimitades totes les propietats rebudes en herència.⁷ Això els afavoria, ja que els salvava en el cas que els deutes i les parts de la legítima superessin la quantitat de l'herència, però també constituïa una garantia que no havien ocultat o robat res en perjudici dels hereus i dels creditors. No obstant això, malgrat la seva aparent representativitat, aquest tipus de font notarial conté tot un conglomerat de dificultats. Al marge del propi estat de conservació, del suport físic del document i dels sustentats (tintes), cal ressenyar la proliferació d'errors ortogràfics, el caràcter polivalent dels instruments inventariats, l'absència de valoració econòmica, les omissions legals, és el cas de les armes de foc i, finalment, l'absència de l'edat del difunt.

Per la seva banda, els deutoris, censals morts, les vendes a carta de gràcia i les compravendes per deutes, subministren informació sobre l'endeutament popular i la desviació de capital, encara que cada mecanisme creditor oferia unes especificitats concretes.⁸ Al marge de la singularitat de cada tipus d'endeutament,

aquesta documentació aporta dades de tipus sociològic (ofici del deutor i creditor, posseïdor i sol·licitant de capital i nòmina dels elements parasitaris), conjuntural (motivacions explícites per recórrer al crèdit), econòmiques, des del punt de vista financer (capital contractat, tipus d'interès, moneda i preus) i des del punt de vista patrimonial (cases, peces de terra, barques, molins), jurídicoinstitucional (legislació de contractes, procediment de resolució de contractes, clàusules jurídiques d'incidència econòmica) i, finalment, històriques (informació referent al context històric general i transcripció de documents registrats anteriorment).⁹

NIVELL DE RIQUESA I PAUTES DE CONSUM

Partint de la premissa que en el decurs del darrer quart del segle XVIII es van produir diverses crisis econòmiques a causa del bloqueig naval, derivat de les guerres internacionals i de les males collites, ens aproximarem al nivell de riquesa de la societat de la comarca del Maresme.

Generalment, quan una família disposava de suficients recursos econòmics, adquiria béns valuosos com joies, objectes d'or i plata i també rellotges. En aquest sentit, doncs, la seva presència ha de ser interpretada des de dos punts de vista. Per una banda, es convertia en el símbol més visible d'ostentació i prestigi social. Els grups més benestants de la societat lluirien públicament arracades d'or, anells de diamants, de maragdes i robís, així com penjolls de perles, agnus (reliquiaris que portaven gravada la imatge del xai representant Jesucrist) i braçalets. La vaixella de la taula reflectiria, també, aquesta bona posició econòmica a les festes privades, gràcies a la coberteria, als canelobres i a la vaixella de plata. Però, per altra banda, la proliferació d'aquests objectes es va convertir en un mecanisme d'inversió econòmica. Sens dubte, el perill de contraure deutes afectava tots els estrats de la societat. D'aquesta manera, la necessitat de diners es podia solucionar amb rapidesa mitjançant l'empenyorament d'una joia. Així, a tall d'exemple, l'inventari de Josep Catà Doy indicava que posseïa una cadena de plata que tenia empenyorada per mitja quartera de blat.¹⁰

La seqüenciació cronològica del percentatge de joies i plata atresorada al llarg dels segles moderns resulta molt reveladora, ja que detectem un descens generalitzat d'aquests béns valuosos durant l'últim quart del segle XVIII. En aquest sentit, la caiguda del preu del vi i de l'aiguardent per la crisi de 1787, hauria tingut unes conseqüències directes sobre el consum de béns sumptuosos d'aquesta comarca, ja que la vinya constituïa una de les seves bases econòmiques. Així mateix, l'esclat de la guerra amb la República francesa l'any 1793 i, després, amb Anglaterra l'any 1796, hauria contribuït a aguditzar la situació econòmica de nombroses famílies de mariners i comerciants d'aquesta regió, a causa de la paralització del comerç amb Amèrica i de l'absència dels caps de família.¹¹

Així, Fischer precisa que el valor de les importacions de Veracruz –el port més important d'Amèrica– procedents de la Península, va patir un descens de 6,5

milions de pesos l'any 1796 a solament 520.000 al 1797 (amb una caiguda del 92%), i el de les exportacions a Espanya va experimentar un descens del 97%, de 7,3 milions a 238.000 pesos.¹² Altres ports americans van patir efectes similars al 1797, i encara més rellevants en alguns casos, com els de l'Havana i la Guaira que, a diferència de Veracruz, exportaven fonamentalment productes agrícoles peribles. El nombre de vaixells que va sortir de la Guaira cap a Espanya va patir un descens de quaranta, al 1796, a vint-i-vuit, al 1797, i van entrar-ne menys de set des de la Península.¹³

Per la seva banda, el virrei de Nova Espanya va informar a la Corona, a finals de 1798, que «durante todo el año solamente diecinueve buques pequeños de España, y tres buques neutrales, habían entrado en Veracruz, causando así escasez de ropas y géneros finos, “una suma decadencia” en la recaudación de impuestos y el estancamiento de la exportación de productos como añil y azúcar, con el resultado inevitable de que “el contrabando por aquellas costas era casi irremediable, pues una ganancia exorbitante burla toda precaución posible”».¹⁴

Totes aquestes dades palesen fins a quin punt la paralització del comerç va tenir conseqüències directes sobre aquells comerciants i industrials que el seu capital circulant estava invertit en el circuit colonial. En aquest sentit, no ens ha de sorprendre que, des dels més benestants (Canaleta, Erasmo de Gónima) als fabricants més modestos es repetissin en les seves lamentacions, i assenyalessin que «los estorbos que sufre por la presente guerra nuestra navegación mercantil han quitado los medios de extraer los artefactos de las fábricas».¹⁵

Mentrestant, les famílies de camperols i mariners del Maresme van haver d'empenyorar les seves joies i instruments de plata per tal de poder fer front a la compra de cereals o sobreviure quan l'absència del marit fos massa perllongada. En aquest sentit, les memòries de la casa Bellsollé d'Arenys de Munt testimonien els efectes que aquests esdeveniments bèl·lics van tenir sobre la gent de la Marina.

«Les cases d'Arenys i Canet –i seria lo mateix de les viles marítimes– d'alguns patrons, pilots, mariners i demés que vivien de comerç i de l'ofici, quedaren sens robes, sens alhajes d'or i plata i, per dir-ho d'una vegada, sens aparato de casas, venent-s'ho tot per mantenir-se».¹⁶

Finalment, els miralls constitueixen un dels objectes més significatius, ja que contribuïen a transformar els interiors de les cases i exercien una influència sobre la consciència del jo. Si a les poblacions litorals la presència de miralls estava molt estesa en la majoria de les cases des del segle XVII, l'últim quart del segle XVIII s'hauria produït un lleuger descens a causa de la penúria econòmica. En tot cas, els percentatges globals evidencien que a Arenys de Mar i Canet tres de cada deu llars decoraven les parets amb miralls. En canvi, Vilassar i Llavanes no superaven el 17%. Les professions lliberals, els comerciants i la burgesia es van erigir en els grups més proclius a decorar les sales, menjadors i habitacions amb miralls.

EL RECURS AL CRÈDIT

Parafrasejant Pegerto Saavedra, el nombre de minutes notarial augmentaria considerablement en els anys més difícils, encara que aquest increment seria més notori en el cas de les compravendes.¹⁷ Si, efectivament, això fos així, aquesta seria una variable a tenir molt en compte per poder calibrar la conjuntura econòmica de l'últim quart del segle XVIII. L'anàlisi de la cultura material ja ha revelat que, a les acaballes del segle XVIII, es va produir un descens d'aquells objectes més sumptuosos (joies i objectes de plata). A partir de la seqüenciació cronològica, s'aprofundirà en l'evolució econòmica d'aquest període.

L'estudi dels protocols notarials de finals del segle XVIII permet intuir que l'economia havia experimentat un gir de cent vuitanta graus respecte a la segona meitat del segle XVII, coneguda com «el segon redreç català». Els anys 1775-80 van ser especialment crítics a Llanerxes i Arenys de Mar, mentre que el primer quinquenni dels anys 90 ho va ser a Vilassar i Canet. Si s'estudia cada decenni individualitzadament, s'observa que a Vilassar el nombre de crèdits contractats es va duplicar al llarg dels anys 90. En canvi, Arenys de Mar i Canet van mantenir un cert estancament a l'alça. Finalment, Llanerxes es va caracteritzar per conservar una posició bastant estable.

Sens dubte, una bona part de les preocupacions econòmiques de la gent de la Marina van començar amb la Reial Cèdula del 21 de juny de 1779. Aquest document va decretar la interdicció de comercialitzar amb Anglaterra, a causa de les hostilitats que França i Espanya mantenien amb aquest país. La gent de la Marina poc s'imaginava les nefastes conseqüències que aquest conflicte tindria sobre la seva economia. Una de les cartes del mestre veler Pau Andreu és força il·lustrativa del sentiment popular vers el conflicte, ja que afirma, referint-se a aquella guerra, «que poch cuidado me donaria si no estigués tencat lo pas de la América».¹⁸

A tot això, caldria afegir els efectes de les males collites de l'any 1784. Precisament, les memòries de la casa Bellsollé expliquen quina en fou la causa i els efectes que va tenir:

«En lo any 1784, per causa de una glassada tarda que féu en lo mes de abril, quant las viñas éran ja brotadas, y agué molt curta cullita. A casa no se feren sinó algunas 70 cargas de bi».¹⁹

Posteriorment, l'esclat de la guerra amb la República francesa l'any 1793 i, després, amb Anglaterra l'any 1796, deixarien en una fràgil situació econòmica nombroses famílies de mariners i comerciants, a causa de la paralització del comerç amb Amèrica i de l'absència del cap de casa. Una vegada més, el dietari de la casa Bellsollé d'Arenys de Munt testimonia els efectes que aquests esdeveniments van tenir sobre la gent de Marina:

«Esta guerra ha durat fins lo any 1801, que són sis anys. Cessà en lo mes d'octubre de dit any. No podem ponderar les pèrdues ha causat esta malvada guerra a tota esta Marina, al comerç i generalment a tota la gent d'ofici, perquè han cessat totes les fàbriques de seda, de cotó d'indianes, de fils, puntes i demés puguén imaginar-se. La navegació totalment parada. D'esto, que se n'ha seguit una misèria inexplicable. Moltíssimes famílies enteres a captar, que a professó passaven per les cases. Seguien tot lo Vallès, Muntanya, plana de Vic i altres per la part de Gerona. Esta casa sempre féu caritat de vi. Les cases d'Arenys i Canet –i seria lo mateix de les viles marítimes– d'alguns patrons, pilots, mariners i demés que vivien de comerç i de l'ofici, quedaren sens robes, sens alhages d'or i plata i, per dir-ho d'una vegada, sens aparato de casas, venent-s'ho tot per mantenir-se. Que és cert que feia enternir veure dones continuament, que venien llençols, tovalles, tovallons, robes i demés, de les dos viles de Canet i Arenys».²⁰

Si les dades macroeconòmiques reflecteixen una conjuntura de crisi en general, l'aproximació a les causes per les quals es contractava un instrument creditor ens ha de permetre analitzar-lo des d'una perspectiva més detallada i conèixer amb noms i cognoms les víctimes d'aquesta penúria econòmica.

Dins de tota l'amalgama d'instruments creditors disponibles (debitoris, censals morts violaris, vendes a carta de gràcia i compravendes), cal tenir en compte que la compravenda era el més gravós, ja que suposava el darrer pas cap a la pèrdua del patrimoni. No és estrany que els endeutats es resistissin a recórrer aquesta solució tan dràstica. Únicament, s'optava per la venda quan l'acumulació de deutes era notòria, o bé quan una fatalitat acabava per donar el darrer toc de gràcia a la fràgil situació econòmica dels endeutats. Molt sovint, com tindrem ocasió de demostrar, no hi havia un deute consolidat, però sí tota una munió de petits endarreriments que l'anaven engrandint.

Sovint, la necessitat de lluir un censal mort desencadenava la contractació d'una compravenda. Ara bé, això no volia dir que darrere d'aquest crèdit no hi hagués tot un reguitzell de petits deutes. Sovint, es fa difícil assenyalar quina hauria estat la causa de la venda. Entre els motius adduïts, hom documenta pensions impagades de censals morts i de censos, debitoris per pagar aliments, medecines, sous de metges i cirurgians, així com funerals, misses i deutes rebuts en herència. Amb tot, l'acumulació de deutes sembla haver estat més acusada a la dècada dels 90.

En ocasions, observem perfectament com l'endeutat poc a poc s'endinsa en la teranyina dels deutes. A tall d'exemple, sobresurt la compravenda de Miquel Vila, calafat arenyenc. En aquest cas, la necessitat de dotar la germana ocasiona la signatura d'un debitori, posteriorment, la manca de líquid propicia que contracti un censal mort i, finalment, la constatació que difícilment podrà lliurar els diners desencadena la venda de la casa. Amb tot, en aquest cas, el patrimoni familiar recau a mans del seu cunyat i de la seva germana.²¹

Qualsevol esdeveniment familiar podia alterar la fragilitat de la seva unitat. Si abans parlàvem del pagament d'un dot, ara ens fixem en la mort d'un dels membres de la família. Les despeses del funeral, les misses i la necessitat de lluir els deutes del difunt, acabaven per deixar a la corda fluixa tota la unitat familiar. Així, Jacint Cassola, mariner arenyenc, ha de fer front al 1793, per una banda, els costos derivats del funeral, misses i llegats testamentaris valorats en més de dues-centes lliures i, per l'altra, les pensions dels censos retardades.²²

En d'altres casos, els deutes no provenen de familiars directes, sinó d'avantpassats llunyans; aquest és el cas de Francesc Casanovas, mariner, i de la seva mare vídua, que han d'encarar, al 1704, la lluita d'un censal mort creat fa més de seixanta anys per un avantpassat.²³

Però, més enllà d'aquestes tipologies més o menys recurrents arreu, en sobresurten d'altres més específiques del món dels mariners. Sens dubte, la participació dels catalans a la carrera d'Índies va ocasionar nombroses baixes. Entre 1778 i 1820, més de dues-centes cinquanta embarcacions del comerç lliure es van perdre, bé a l'anada o bé a la tornada, a causa dels naufragis, els incendis, els atacs del cors o de la pirateria i, finalment, de les malalties. La mort o, senzillament, l'absència del cap de família, abocava la família a una feixuga situació econòmica. Tot plegat, s'agreuja amb les males collites finiseculars.²⁴

En aquest sentit, al llarg del buidatge hem detectat nombroses mullers i viudes que han de recórrer a l'alienació de part del patrimoni familiar per poder subsistir. Així, la lluita d'un censal, el pagament de pensions de censals i de censos i, finalment, el retorn dels diners prestats per poder sobreviure, a causa «que dit mon marit en fa 3 anys de sa ausencia i no ma enviar ningun socorro per poder viure» aboquen inexorablement Margarita Xifré a la pèrdua de la casa.²⁵

Hem localitzat alguns deutors que s'originaren a causa de l'absència del pare de família. En aquest sentit, cal destacar els creats l'any 1792 per Anna Baró Sans, esposa de Mariano Baró, pilot d'altura, que es trobava absent a Amèrica, per poder pagar les tres-centes lliures que devia al forner «por el valor del pan que me ha subministrado a mi y a mis hijos».²⁶

En altres casos, l'alienació de part del patrimoni venia determinada no tant per la lluita de deutes anteriors, sinó per la necessitat imperiosa de disposar de diners per poder comprar aliments. És el cas de la compravenda signada el 1799 per Teresa Torras Fàbrega. El bloqueig naval dificultava els mariners catalans residents a Amèrica a fer arribar els diners aconseguits a llurs famílies. Si a tot això, afegim l'encariment dels aliments de primera necessitat, podem comprendre la desesperació d'aquesta dona.²⁷

Sens dubte, la combinació de guerra i manca d'aliments seria nefasta per a les poblacions de la Marina als anys 90 i afectaria, especialment, aquells sectors de la societat més vulnerables i desprotegits, com eren les vídues, la gent gran

i els infants. En aquest cas, cal destacar els censals morts creats per Rita Puig, viuda d'un mariner, l'any 1797 per fer front a les despeses ocasionades per haver tingut malalties les seves filles i per haver d'alimentar la família.²⁸ Més dramàtica va ser la situació de Maria Cullera, viuda d'un mariner d'Arenys de Mar, en què malaltia, senectut i pobresa es combinaren brutalment i donaren lloc a la pèrdua del patrimoni familiar.

«Al juny de 1777, Maria Cullera, vídua de Arenys de que en la actualitat me trobo en una edat avançada, com es de mes de 85 anys, ab la major necessitat sens tenir de que sustentarme, no discorrent altre medi ab que poder subvenir mes precissos y necessaris aliments mes utilosos a la dita casa y bens de dit mon marit que passa a la creacio de censal mort per pagar Joan Boix Puget 467 lliuras 4 sous 5 diners partidas per socorrer a mis precisos aliments».²⁹

No obstant això, segons es desprèn de la documentació consultada, la situació d'aquesta dona es va agreujar encara més, ja que entre 1778 i 1783 va vendre una parcel·la de vinya i una petita porció de terra per poder sufragar tots els deutes. En aquest cas, els beneficiaris van ser els comerciants i les professions liberals més benestants. Malauradament, aquesta situació no fou ni l'única ni la més penosa. La misèria i la penúria que van afectar aquestes poblacions, va ser precisament una de les causes que van propiciar la intensificació de les puntes de coixí per part de les dones. En aquest context, per poder obtenir alguns ingressos monetaris, les dones es dedicarien a fer puntes per als rics, ja que elles eren pobres.³⁰

La compravenda va suposar l'últim pas cap a la pèrdua del patrimoni. Davant d'aquestes circumstàncies, no és estrany que els endeutats es resistissin a recórrer a aquesta solució tan dràstica. Únicament, s'optava per la venda quan l'acumulació de deutes era notòria, o bé quan una fatalitat precipitava els esdeveniments. Sens dubte, les males collites finiseculars van abocar nombroses famílies a l'alienació de la casa o la peça de terra. L'estudi de les compravendes posa de manifest que la causa de la venda dels béns immobles era per tota una sèrie de petits retards que havien anat engrandint el deute.

Una bona mostra de la crisi econòmica que nombrosos mariners i comerciants de la comarca van haver d'afrontar, ens l'ofereix la generalització de les declaracions de suspensió de pagaments. Així, a mitjans de 1790, Baptista Pou, mariner de Canet, va reunir els seus deutors per comunicar quina era la seva situació financera i per sol·licitar una moratòria. Tot i que els prestadors de Pou van acceptar les seves justificacions i li van concedir una pròrroga de sis anys, el van obligar a pagar «los cuatro y medio, dieciseisenos que tiene en dicho barco» i «con fianza de su padre, dueño de una casa y de dos viñas que posee el término y villa de Canet, de valor de unas 4.000 libras».³¹

Els manuals notariais fan al·lusió a la manca de liquiditat existent. A tall d'exemple, disposem del cas de Teresa Auladell, que va haver de recórrer a una

compravenda, ja que era el medi menys nociu en aquestes circumstàncies, atès que no havia trobat ningú que li deixés diners.³²

Generalment, hom preferia anar contractant debitoris i censals morts per tal de fer front a la manca de líquid. Només en aquells casos més extrems, l'endeutat optava per desprendre's d'una part del seu patrimoni. És en aquests darrers casos, quan la documentació és més precisa i rica en detalls. L'acumulació de pensions retardades, el pagament del dot d'una filla, les despeses derivades d'una malaltia, així com també la necessitat d'adquirir aliments, van desencadenar la pèrdua d'una peça de terra. En aquelles situacions més dramàtiques, s'acabava per vendre la pròpia llar familiar.

Tanmateix, la penúria i el clima bèl·lic es van deixar sentir, també, a les poblacions rurals. Al 1794, Joan Rodon del quintar, pagès de Sant Andreu de Lllavaneres, va vendre una parcel·la a un comerciant barceloní per tal de poder pagar la contribució al sometent contra França, el cadastre i les pensions de censos endarrerides.³³

Totes les poblacions i tots els estrats de la societat van patir els efectes de la guerra i les males collites. Amb tot, si el bloqueig naval va resultar tan letal a Canet i Arenys de Mar, va ésser, precisament, pel tipus d'economia que s'havia desenvolupat. En contrast amb d'altres localitats del Maresme, Arenys de Mar i Canet havien apostat decididament pel comerç. Les males collites agreujarien la crisi arreu. Possiblement, els més beneficiats d'aquesta conjuntura van ésser els comerciants i negociants. Molts d'ells, eren antics mariners que havien canaltzat les seves inversions cap a diferents sectors econòmics: el comerç, l'agricultura i el crèdit.

El recurs d'invertir en múltiples sectors econòmics ha estat documentat per Isabel Lobato³⁴ en la seva anàlisi sobre les companyies mercantils barcelonines de la segona meitat del disset. Precisament, aquesta historiadora va evidenciar que una part de l'elit barcelonina preferia diversificar els riscos repartint les seves inversions entre diverses societats, a través de les quals podria multiplicar les oportunitats de guanys. Per tant, la major disponibilitat econòmica i la mentalitat d'aquest col·lectiu afavoriria aquesta estratègia econòmica.

La trajectòria d'alguns d'aquests comerciants, calafats i mariners no va tenir aturador. La voluntat de participar més decisivament en el comerç americà va fer que es desplaressin a Cadis. Amb el temps, hi arrelaren i acabaren per vendre la casa i les quatre peces de terra que tenien al seu lloc d'origen:

«El març de 1787 Jaume Colomer, calafat de Canet per quant nostra principal domicili lo havem tingut sempre Cadiz, no obstant que algunas temporadas i havem tingut en la vila don soc natural, on hi tinc casas, per lluir un censal mort de 25 lliuras, per lluir pensions de missas resadas, per pagar censals (...) ven a Pau Roure Roldos comerciant de Canet una terra herma y boscosa».³⁶

Finalment, l'estudi de la pèrdua de la propietat confirma que la contractació de crèdits va desencadenar, amb el temps, l'alienació d'una part del patrimoni familiar. Es localitza la venda de petites peces de terra, barques, cases, parts de la collita, dret de lluir i quitar i, finalment, masos. Dins aquest reguitzell de béns immobles, cal ressenyar l'estratègia de fragmentar la peça venuda. Per mitjà d'aquest sistema, es tractava de retardar la pèrdua definitiva dels béns immobles.

L'anàlisi de les afrontacions de la terra venuda ha manifestat que, en determinades ocasions, la peça alienada ja delimitava amb d'altres parcel·les del comprador. Aquest fet afavoria la configuració d'extensions de terres vinculades a una única persona. Tanmateix, aquesta coincidència esdevé encara més reveladora quan el principal subministrador de crèdit és, al mateix temps, l'adquiridor de la peça. Aquest fet s'ajustaria al que Josep Maria Torras va evidenciar en el seu estudi sobre la família igualadina dels Padró. En aquests casos, es palesa que els prestamistes seleccionaven acuradament els seus prestadors. Es buscava famílies que disposessin d'un bon patrimoni i que estiguessin en dificultats econòmiques i, si a tot això s'afegia que alguna peça delimitava amb la seva, l'estratègia resultava encara més atractiva. Després calia només esperar el temps necessari perquè l'endeutat, ofegat pels crèdits, hagués de malvendre les seves parcel·les.

CONCLUSIONS

L'anàlisi dels nivells de riquesa i les pautes de consum a partir dels inventaris postmortem, i l'estudi de l'abast i les causes de l'endeutament a partir dels principals instruments creditors predominants a Catalunya durant el darrer quart del segle XVIII, han permès confirmar la veracitat de la informació proporcionada pels coetanis. Tal com van indicar els testimonis de l'època, en el decurs de l'últim quart del segle XVIII va tenir lloc tot un glossari de crisis econòmiques.

En aquest context de crisi, inicialment, davant l'absència de guanys econòmics i la dilatada absència del cap de família, que es trobava retingut a les Índies, les famílies haurien empenyorat joies i objectes de plata per poder sobreviure. En una segona i última fase, ja més crítica i vulnerable, s'hauria recorregut a la contractació de deutoris, posteriorment, de censals morts, vendes a «carta de gràcia» i compravendes per deutes. Així doncs, l'anàlisi de la seqüenciació cronològica del crèdit ha evidenciat una intensificació del deute a mesura que hom s'aproxima al 1800. Les causes esgrimides en aquests documents confirmen la vulnerabilitat en la qual es van veure immerses aquelles localitats més mercantils: absència del pare de família per estar retingut a les Índies i absència de treball per als mariners i patrons. En aquest sentit, doncs, la magnitud dels efectes d'aquests esdeveniments internacionals sobre la gent de la Marina, ha posat de relleu fins a quin punt l'economia d'aquestes localitats s'havia especialitzat exclusivament entorn al comerç.

Alexandra Capdevila Muntadas

NOTES

- 1.- XAVIER TORRAS SANS, *Els llibres de família de pagès (segles XVI-XVIII). Memòries de pagès, memòries de mas* (Girona 2000), 67.
- 2.- ENRIC TELLO, «La utilització del censal a la Segarra del set-cents: crèdit rural i explotació usurària», *Recerques*, núm. 18, 47-71.
- 3.- Així ens ho confirmen les memòries de la casa Bellsollé d'Arenys de Munt i els escrits del baró de Maldà.
- 4.- La documentació consultada procedeix dels següents arxius: Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar (=AHFF), Arxiu de la Corona d'Aragó (=ACA), Arxiu Parroquial de Vilassar (=APV) i Arxiu Parroquial de Llavanes (=APLL).
- 5.- ALEXANDRA CAPDEVILA MUNTADAS, *Pagesos, mariners i comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme a l'època moderna*, UB (Barcelona 2004).
- 6.- ANTONIO EIRAS ROEL, «Aproximación a la investigación histórica a través de la documentación notarial», *Cuadernos del Seminario Floridablanca*, núm. 14, 15-30.
- 7.- XAVIER LENCINA PÉREZ, «Los inventarios post-mortem en el estudio de la cultura material y el consumo. Propuesta metodológica. Barcelona, siglo XVII», 43 i ss. JAUME TORRAS i BARTOLOMÉ YUN, *Consumo, condiciones de vida y comercialización. Cataluña y Castilla, siglos XVII-XIX* (Valladolid 1999).
- 8.- Sobre aquest aspecte, vegeu LLORENÇ FERRER ALÓS, «Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (segle XVIII)», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 4, 101-128; «Ventas a carta de gracia y endeudamiento en la comarca de Bages del siglo XVIII», *Actas del II Coloquio de metodología histórica aplicada* (Santiago de Compostela 1984); *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya Central. Segles XVIII-XIX* (Barcelona 1987); «L'església com a institució de crèdit: les quotidianes distribucions de la Seu de Manresa als segles XVIII i XIX», *Recerques*, núm. 18, 7-47.
- 9.- Per tenir més informació sobre les possibilitats d'aquest tipus de font documental, vegeu ANTONIO EIRAS ROEL, *La historia social de Galicia en sus fuentes de protocolos* (Santiago de Compostela 1981).
- 10.- AHFF. Not. Arenys de Mar, tom 249, foli 124.
- 11.- Així ho vam poder comprovar en estudiar l'endeutament dels oficis vinculats al mar en aquest període. ALEXANDRA CAPDEVILA MUNTADAS, «L'endeutament de la gent de mar al Maresme. Arenys de Mar al segle XVIII», *Actes del I Congrés d'Història Marítima* (Barcelona 2002).
- 12.- R. J. FISHER, *El comercio entre España e Hispanoamérica 1797-1820* (Madrid 1993).
- 13.- Ibídem.
- 14.- Ibídem.
- 15.- PERE MOLAS, «Las primeras etapas de la burguesía industrial catalana. Los empresarios algodonereros del siglo XVIII», *La burguesía mercantil en la España del Antiguo Régimen* (Madrid 1985), 245.
- 16.- «Memòries de la casa Bellsollé de la Torra II», *Circular Archivo Histórico Museu Fidel Fita* (Arenys de Mar), 13, 82.

- 17.- PEGERTO SAAVEDRA, «Un aspecto de las crisis de subsistencias en la Galicia del Antiguo Régimen: las ventas de tierra»; ANTONIO EIRAS ROEL, *Historia social de Galicia en sus fuentes de protocolos* (Santiago de Compostela 1981), 161-180.
- 18.- ANTONI MARTÍ COLL, *Cartes d'un mestre veler (1770-1794)*. (Mataró 1967), 13.
- 19.- ANTONI SIMON TARRÉS, *Pagesos, capellans i industrials a la Marina de la Selva* (Barcelona 1993).
- 20.- «Memòries de la casa Bellsollell de la Torra II», *Circular Archivo Histórico Museu Fidel Fita* (Arenys de Mar), 13, 82.
- 21.- AHFF, Not. Arenys de Mar, tom 263, foli 194.
- 22.- AHFF, Not. Arenys de Mar, tom 1128, foli 54.
- 23.- AHFF, Not. Arenys de Mar, tom 261, foli 126.
- 24.- JOSEP M. DELGADO, «La navegació catalana d'altura: els mariners de comerç lliure», *L'Avenç*, núm. 35, 58.
- 25.- AHFF. Not. Arenys de Mar, tom 1130, foli 163.
- 26.- AHFF. Not. Arenys de Mar, tom 1156, foli 48.
- 27.- AHFF. Not. Arenys de Mar, tom 1135, foli 31.
- 28.- AHFF. Not. Arenys de Mar, tom 1131, foli 88.
- 29.- AHFF. Not. Arenys de Mar, tom 326, foli 200.
- 30.- Josep Maria Pons i Guri va afirmar que «las frecuentes levass para la Real Armada, que afectaron a estos pueblos, en donde la mayoría estaban matriculados a la Marina, obligó a que las mujeres tuviesen que ayudar a la economía doméstica con la retribución de su trabajo de hacer encajes de bolillos», *El Museu de la Punta de Arenys de Mar*, 12.
- 31.- J.M. DELGADO RIBAS, «El impacto de las crisis coloniales en la economía catalana (1787-1807)»; JOSEP FONTANA, *La economía española al final del Antiguo Régimen*, T. III. Comercio y colonias (Madrid 1982), 118.
- 32.- ACA. Not. Llavaneres, tom 1308, foli 21.
- 33.- ACA. Not. Llavaneres, tom 1308, foli 162.
- 34.- ISABEL LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios en la Cataluña preindustrial. Barcelona 1650-1720* (Sevilla 1995), 61.
- 35.- AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, tom 1227, foli 238.